

**УДК:378.14.068:19**

**КОВАЛЕНКО Олександр Вікторович –**

кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри образотворчого мистецтва,  
музикознавства та культурології

Сумського державного педагогічного університету  
імені А. С. Макаренка

ORCID: [orcid.org/0000-0003-1043-6679](https://orcid.org/0000-0003-1043-6679)

e-mail: [olexkovalenko@ukr.net](mailto:olexkovalenko@ukr.net)

**ЄПИК Лариса Іванівна –**

кандидат історичних наук, доцент,  
доцент кафедри образотворчого мистецтва,  
музикознавства та культурології

Сумського державного педагогічного університету  
імені А. С. Макаренка

ORCID: [orcid.org/0000-0001-5160-6529](https://orcid.org/0000-0001-5160-6529)

e-mail: [larusyabarabash2017@gmail.com](mailto:larusyabarabash2017@gmail.com)

## **ПРИНЦИПИ ТА МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**

**Постановка та обґрунтування актуальності проблеми.** Феномен глобалізації сучасного світу як процес інтеграції людства та посилення його культурної взаємозалежності гостро ставить питання про готовність людей до життя в нових умовах. В результаті розширення міжнародних контактів у різні етнічні культури проникають інші культурні цінності; в цих культурах починає формуватися нова свідомість. При цьому розширення міжкультурних контактів є складним і суперечливим процесом, оскільки

спричиняє кризи, деструктивні явища, трансформації світогляду, інноваційні пошуки в кожній культурі.

Проблема взаємодії та взаєморозуміння культур є особливо актуальною для вітчизняної науки у зв'язку з пережитими складними процесами модернізації суспільства, глибокою трансформацією вітчизняної культури та складними міжетнічними відносинами. В контексті подібних процесів особливого значення набуває проблема взаєморозуміння та взаємодії між представниками різних культур. Це обумовлено тим, що ефективність взаємодії етнічних культур в нашій країні передбачає необхідність формування у їх представників такої якості, як здатність і готовність до міжкультурної комунікації. Саме тому на перший план в сучасній соціокультурній рефлексії виходять проблеми: міжкультурної компетентності, що визначають всі аспекти міжкультурної взаємодії.

Таким чином, сучасні соціокультурні процеси породжують специфічні особливості міжкультурної взаємодії, задають нові напрямки теоретичних досліджень, ведуть до переосмислення традиційних дослідницьких методів і методологічних підходів. У цьому контексті, все біль актуальною стає потреба в теоретичному узагальненні знань, накопичених в практиці взаємодії культур, у більш точному виявленні міжкультурних відмінностей, специфічних особливостей культур, розкритті механізмів міжкультурної взаємодії та чинників, що сприяють адекватному розумінню культурних цінностей інших народів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблемою формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців різних профілів займалися у своїх дослідженнях багато вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: В. Баркасі, Н. Бориско, Д. Годлевська, Л. Голованчук, І. Зимня, Д. Іщенко, В. Калінін, Ю. Короткова, С. Ніколаєва, Д. Хаймз С. Шехавцова та інші. Питанням міжкультурної комунікації майбутніх фахівців присвятили свої наукові дослідження В. Андрущенко, Ф. Бацевич, В. Манакін, Л. Нагорна,

Е. Холл та інші. Аналізом міжкультурної компетентності з різних позицій займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені: з позиції компетентнісного підходу займались В. Давидов, Е. Зеєр, Д. Пащенко, О. Савченко, Л. Хоружа, О. Цокур та інші; з позиції теорії діалогу культур займались М. Бахтін, В. Біблер та інші; з позиції теорії міжкультурної комунікації займались В. Бедековіч, Л. Волик, С. Радул, Н. Самойленко та інші.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє зробити висновок про те, що в даний час досліджені питання виникнення та розвитку, а також змісту міжкультурної взаємодії. Разом з тим існують численні публікації, які присвячені проблемам соціокультурної компетентності, що дозволяє констатувати, що в даний час відсутні цілеспрямовані дослідження міжкультурної компетентності, практичним підтвердженням чого є відсутність робіт, присвячених питанням її структури та механізмів формування.

Крім того, поза увагою фахівців дотепер залишаються питання формування, місця та ролі теорії міжкультурної компетентності в процесі взаємодії та діалогу культур. По даній проблемі у вітчизняній науковій літературі до теперішнього часу також відсутні ґрунтовні публікації, що стримує розробку загальної концепції міжкультурної комунікації у вітчизняній науці. Ситуацію, що склалася можна пояснити новизною самого явища міжкультурної компетентності, широтою та високою динамікою його показників, інтенсивною появою нових суспільних потреб, які вимагають певного часу для свого наукового осмислення.

**Мета статті.** Метою написання даної статі є розгляд, а також аналіз принципів та механізмів формування міжкультурної компетентності студентів, майбутніх фахівців з музичного мистецтва.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Дослідження структури міжкультурної компетентності передбачає, перш за все, визначення самого поняття «міжкультурна компетентність» і його взаємозв'язок з поняттям

«компетенція». Аналіз літератури з даного питання дозволяє зробити висновок про те, що поняття «компетенція» висловлює зміст того чи іншого виду діяльності, в той час як поняття «компетентність» означає сукупність якостей особистості, необхідних їй для реалізації цього змісту [3, с. 38]. На нашу думку, головною підставою для поділу цих етимологічно споріднених понять слід вважати об'єктивний і суб'єктивний фактори, які визначають зміст кожного з них. Виходячи з цього, міжкультурна компетентність визначається нами як інтегративна особистісна якість, що містить соціокультурний, комунікативний, лінгвістичний і психологічний компоненти, за допомогою яких людина може успішно взаємодіяти з представниками інших культур, як на буденному, так і на професійному рівнях.

Процес формування міжкультурної компетентності особистості передбачає застосування різних способів і методів, оскільки він протікає по-різному в залежності від соціокультурної приналежності його суб'єктів. Оскільки в процесі формування своєї міжкультурної компетентності кожен індивід змушений вирішувати дві проблеми: збереження своєї культурної ідентичності та освоєння цінностей чужої культури, то можливі варіанти вирішення цих проблем дають чотири основні стратегії формування міжкультурної компетентності особистості: асиміляцію, сепарацію, маргіналізацію та інтеграцію [3, с. 87].

Дослідження зарубіжних вчених дозволяють зробити висновок про те, що найбільш ефективною з даних стратегій для формування міжкультурної компетентності є інтеграція, яка передбачає збереження індивідом власної культурної ідентичності при одночасному опануванні культурними цінностями партнера по комунікації. При цьому опанування міжкультурної компетентності при інтеграції вимагає цілеспрямованих зусиль і відбувається усвідомлено на відміну від інкультурації в рамках рідної культури, яка в значною мірою відбувається інтуїтивно.

У центрі уваги педагогіки знаходиться особистість як суб'єкт ціннісного освоєння дійсності, дійсний і дієвий феномен саморозвитку. У зв'язку з цим необхідно розглянути сучасні підходи до проблеми розвитку особистості майбутнього фахівця музичного мистецтва в процесі її соціалізації, виділити умови, при яких формування міжкультурної компетентності стає процесом сходження особистості до цінностей діалогу культур.

На основі теоретичного аналізу літератури з проблеми орієнтації особистості у світі цінностей ми спираємося на сукупність ціннісних механізмів обґрунтованих у дослідженні А. Кір'якової «пошук - оцінка - вибір - проекція» [1].

Пошук. У нашому дослідженні ми позначили зміст і роль цієї складової у формуванні міжкультурної компетентності майбутніх фахівців музичного мистецтва в такий спосіб:

- пошук визначається як метод навчання, який має особливу розвивальну функцію, що забезпечує інтенсифікацію й оптимізацію процесу навчання, педагогічно доцільно організованої пізнавальної діяльності студентів;

- значення пошуку в галузі мистецтва ми знаходимо в дослідженнях, звернених до мистецтвознавства та культурології, в концепціях естетичного виховання;

- пошуку – це творчість та механізм розвитку сутнісних сил особистості.

Провідна функція механізму пошуку в формуванні міжкультурної компетентності – усвідомлення потреби в набутті знань про об'єкт, що привернув увагу в процесі його сприйняття. Потреба набуття знань про об'єкт чи явище проявляється у формулюванні питання, в усвідомленні проблеми, в постановці мети – «Це треба дізнатися!». Фактично – це формулювання завдання.

Пошук збагачує процес пізнання емоціями пізнавального характеру, формуючи усвідомлення мотиву «Я хочу це дізнатися», причому наростання «хочу» і «треба» найчастіше відбувається паралельно: і гносеологічна, і

емоційна потреби можуть стимулюватися при цьому самими різними обставинами, які часто не залежать від самого об'єкта пізнання.

Саме тому в розвитку ціннісного ставлення до пізнаваного і процесу пізнання велике значення має педагогічна стратегія, яка обирається викладачем у взаємодії зі студентом у навчальній діяльності. Від педагогічної стратегії педагога залежить і діапазон пошуку в навчальній діяльності, і ступінь самостійності пошукової діяльності, і активізація пошуку індивідуального та колективного, і підкріплення емоційної мотивації за допомогою організації успіху, і забезпечення задоволеності результатами пошуку. Отже, сутність пошуку як механізму формування міжкультурної компетентності, найбільш яскраво проявляється в пізнавальній діяльності.

Оцінка. Педагогічний зміст вивчення оцінки як механізму процесу формування міжкультурної компетентності полягає в тому, щоб, спираючись на виявлену сутність і функції оцінки, забезпечити її дію в якості механізму присвоєння цінності в реальному процесі, оскільки «об'єктивна сутність цінності тільки в процесі оцінки набуває свій вигляд, робиться явною суб'єкту як цінність» [2, с. 274].

Оцінка є засобом визначення значущості речей для діяльності людини, для задоволення її потреб, обов'язковий елемент поведінки та спілкування. Специфічна функція оцінки в процесі життєдіяльності визначається тим, що в ній відбиваються не всі властивості та не просто властивості пізнаваного об'єкта, а фіксуються значущі для діяльності людини об'єктивні якості: об'єктивний світ відбивається під певним кутом значущості та цінності для людини.

Оцінка служить пізнанню морального світу інших людей, самопізнання власного внутрішнього світу. Шляхом схвалення або засудження оцінка визначає відповідність або невідповідність вчинку нормам і вимогам суспільної моралі. Оцінка з'єднує нормативну поведінку з наявною ситуацією і мотивом поведінки.

Вибір. Вибір це певний механізм співвідношення зовнішнього і внутрішнього плану життєдіяльності особистості, істотний компонент ціннісного механізму. Вибір це балансування думки та почуття між різними варіантами дій, він в рівній мірі відбиття діалектики свободи та необхідності: зовнішньої і внутрішньої свободи, зовнішньої і внутрішньої необхідності [2, с. 76].

Як педагогічна категорія вибір традиційно присутній в дослідженнях, що стосуються професійного самовизначення, професійної орієнтації. Процес перетворення особистості відбувається на основі вибору з безлічі альтернатив або обмеженого кола більш значущої цінності.

Вибір органічно пов'язаний з пошуком і оцінкою як базою здійснюваної переваги та проекцією, як механізмом прогнозування в ціннісному орієнтуванні.

Проекція (від лат. Projectio – викидання вперед) в психології розглядається як процес і результат досягнення та породження значень, що полягає в усвідомленому або несвідомому перенесенні суб'єктом власних властивостей, станів на зовнішні об'єкти. Проекція здійснюється під впливом домінуючих потреб, смислів і цінностей суб'єкта [2, с. 291].

Наявність механізму проекції пов'язана зі здатністю і прагненням людини здійснювати самопроекціонування в майбутнє не тільки як постановку конкретних цілей, але і як цілісне перенесення себе в майбутнє, включення майбутнього у своє реальне буття.

Мається на увазі, що цілепокладання є вихід за межі обмеження, які визначаються природною необхідністю, так само як і подолання обмеженості вже відомих виявлених і в цьому сенсі стійких зв'язків об'єкта. Цілепокладання передбачає залучення об'єкта в нові взаємозв'язки, які визначаються цілями розвитку людини, і, отже, переконструювання самого об'єкта, зміна його структури і його сутності відповідно до зазначених цілей.

Проекція як механізм формування міжкультурної компетентності спирається на діалогічність самосвідомості, на її спрямованість як зовнішню, так і внутрішню особистісну.

Таким чином, проекцію як механізм формування міжкультурної компетентності студента, майбутнього фахівця музичного мистецтва, можна розглядати в загальному контексті його життєдіяльності, не спрощуючи множинність взаємозв'язків особистісного самовизначення і ситуації діяльності, спілкування.

Отже, проведена нами дослідно-експериментальна робота дозволила підтвердити наявність сукупності принципів, що визначають результативність процесу якісного переходу феномена, що формується з рівня констатації на вищі щаблі розвитку. Це принципи: проблемності (пошук); аксіологічності (оцінка); варіативності (вибір); проекціонування (проекція); креативності.

Причому перші чотири з них співвідносяться з позначеними вище механізмами, а останній резюмує загальний характер розвитку особистості, що бере участь в міжкультурній комунікації.

**Висновки та перспективи подальших розвідок на пряму.** Підсумовуючи все вищезазначене, можна зробити наступні висновки про те, що формування міжкультурної компетентності студента університету відбувається досить ефективно при реалізації університетом його полікультурної місії, яка полягає в підготовці майбутнього фахівця до виконання завдань у сфері міжкультурної комунікації в умовах культурного різноманіття світової спільноти.

Міжкультурна компетентність майбутнього фахівця музичного мистецтва: є найважливішим результатом мистецької освіти, базовим показником її якісного рівня в контексті глобальних тенденцій інтеграції освітнього простору в сучасному світі; виступає інтегративними професійно-особистісними якостями, які синтезують сукупність знань (лінгвістичних,



соціокультурних, професійних, культурологічних), умінь і орієнтацій на змістовно-смысловій основі продуктивної реалізації функціоналу «діалогу культур» як освітнього мета-принципу; припускає розвинену готовність студента, майбутнього фахівця музичного мистецтва до участі у міжкультурній комунікації, в тому числі на професійному рівні.

Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців сфери музичного мистецтва передбачає використання креативно-ціннісних технологій, при яких ціленаправлено вибудовується ціннісна взаємодія «викладач-студент» на основі методик розвитку критичного мислення, тренінгів толерантності.

Перспективами подальших розвідок вбачаємо у теоретичному обґрунтуванні та створенні структурно-функціональної моделі формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців з музичного мистецтва.

## СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Кирьякова А. В. Теория ориентации личности в мире ценностей : монография. Оренбург : Южный Урал, 1996. 187 с.
2. Приходько Ю. О. Психологічний словник-довідник. Київ : Каравела, 2012. 327 с.
3. Самойленко Н. Б. Міжкультурна компетентність майбутніх фахівців гуманітарного профілю : монографія. Київ : Рібест, 2013. 411 с.

## REFERENCES

1. Kiryakova, A. V. (1996). *Teoriya orientatsii lichnosti v mire tsennostei: monographiya* [The theory of personality orientation in the world of values: monograph]. Orenburg.

2. Prykhodko, Yu. O. (2012). *Psikhologichnyi slovnyk-dovidnyk* [Psychological dictionary-reference book]. Kyiv.
3. Samoilenko, N. B. (2013). *Mizkulturna kompetentnist maibutnikh fakhivtsiv humanitarnogo profilyu: monographia* [Intercultural competence of future specialists in the humanities: monograph]. Kyiv.

## **ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ**

**КОВАЛЕНКО Олександр Вікторович** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри образотворчого мистецтва, музикознавства та культурології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

**Наукові інтереси:** прикладна культурологія, підготовка фахівців мистецької сфери, музейна та екскурсійна діяльність, креативні індустрії.

**ЄПИК Лариса Іванівна** – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри образотворчого мистецтва, музикознавства та культурології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

**Наукові інтереси:** прикладна культурологія, історія та культура України, івент-технології, соціокультурна діяльність, мистецька освіта.

## **INFORMATION ABOUT AUTHORS**

**KOVALENKO Oleksandr Viktorovich** – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Fine Arts, Musicology and Cultural Studies Sumy State A. S. Makarenko Pedagogical University.

**Circle of scientific interests:** applied culturology, training of specialists in the field of art, museum and excursion activities, creative industries

**YEPYK Larysa Ivanivna** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor at the Department of Fine Arts, Musicology and Cultural Studies Sumy State A. S. Makarenko Pedagogical University.

*Circle of scientific interests:* applied culturology, applied culturology, history and culture of Ukraine, event technologies, socio-cultural activity, art education.

***КОВАЛЕНКО Олександр Вікторович, ЄПІК Лариса Іванівна.  
ПРИНЦИПИ ТА МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ  
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З МУЗИЧНОГО  
МИСТЕЦТВА***

Метою написання даної статті є розгляд й аналіз принципів та механізмів формування міжкультурної компетентності у студентів, майбутніх фахівців музичного мистецтва. У статті зазначено, що формування міжкультурної компетентності студента університету відбувається досить ефективно при реалізації університетом його полікультурної місії, яка полягає в підготовці майбутнього фахівця до виконання завдань у сфері міжкультурної комунікації в умовах культурного різноманіття світової спільноти. Також у роботі визначено що формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців сфери музичного мистецтва передбачає використання креативно-ціннісних технологій, при яких ціленаправлено вибудовується ціннісна взаємодія «викладач-студент» на основі методик розвитку критичного мислення, тренінгів толерантності.

***Ключові слова:*** міжкультурна компетентність, пошук, оцінка, вибір, проекція.

***KOVALENKO Oleksandr Viktorovich, YEPYK Larysa Ivanivna.  
PRINCIPLES AND MECHANISMS OF FORMATION THE  
INTERCULTURAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN THE  
ART OF MUSIC***

The purpose of writing this article is to consider and analyze the principles and mechanisms of formation of intercultural competence in students, future professionals in the art of music. The article states that the formation of intercultural competence of a university student is quite effective in the

implementation of the university's multicultural mission, which is to prepare future professionals to perform tasks in the field of intercultural communication in the cultural diversity of the world community.

The intercultural competence of the future music art specialist is the most important result of art education, a basic indicator of its quality level in the context of global trends in the integration of educational space in the modern world. Also, the intercultural competence of the future specialist in music art is integrative professional and personal qualities that synthesize a set of knowledge (linguistic, sociocultural, professional, cultural), skills and orientations on the content-semantic basis of productive implementation of the "dialogue of cultures" as an educational meta-principle; it assumes the developed readiness of the student, the future expert of musical art to participation in intercultural communication, including at a professional level.

The formation of intercultural competence of future specialists in the field of music involves the use of creative and value technologies, in which purposefully builds value interaction "teacher-student" based on methods of developing critical thinking, tolerance training.

Our research and experimental work have confirmed the existence of a set of principles that determine the effectiveness of the process of qualitative transition of the phenomenon, which is formed from the level of statement to the highest stages of development. These are the principles: problems (search); axiological (assessment); variability (choice); projection (projection); creativity.

We see the prospects of further explorations in the theoretical substantiation and creation of a structural-functional model of the formation of intercultural competence of future specialists in the art of music.

**Key words:** intercultural competence, search, evaluation, choice, projection.